

висновки: відсутність усвідомлення викладачами важливості формування у студентів позитивної мотивації до музично-викладацької діяльності гальмує даний процес.

Аналіз результатів констатувального експерименту, спостереження за роботою вчителів і власний педагогічний досвід спонукали нас до припущення, що причинами низького рівня сформованості мотивації до музично-викладацької діяльності є недостатнє розуміння педагогами стратегії її розвитку, обмеженість методів і прийомів, які вони використовують, у роботі зі студентами.

Література

1. Ільїн Є.П. Мотивація і мотиви / Є. П. Ільїн; переклад з рос. мови, передмова та примітки Т. В. Тадеєвої. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. – 512 с.

2. Морозова О.О. Методика формування мотивації педагогічної діяльності у майбутніх учителів музики: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Морозова Ольга Олександрівна. – м. Київ. нац. пед. ун-т. ім. М. Драгоманова. – 2011. – 248 с.

The article presents the diagnostic methods for measuring the state of formation of students' motivation for musical and teaching activity in pedagogical colleges. Students were diagnosed using different methods such as questionnaires, tests, surveys (oral and written), pedagogical observation. The confirmatory experiment has been conducted in two stages in order to study the state of formation of student's motivation. Furthermore, the survey data have been described in detail.

Keywords: *motivation, students, components of motivation, diagnostics of educational achievements.*

УДК 159.955:[373.3.016:7]

Рахманова О. К.

АСОЦІАТИВНЕ МИСЛЕННЯ У РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ СИНЕСТЕЗІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Стаття присвячена темі актуалізації синестезійних основ естетичної свідомості в теорії і художній практиці педагогічної освіти. Розглянуто феномен та процес розвитку асоціативного мислення, як складова художньо-творчої синестезійності молодших школярів. Зокрема, увагу сконцентровано на методичних прийомах та блоках завдань для розвитку художньо-творчої синестезійності. Асоціативне мислення має синтетичний характер та охоплює аналітичні й емоційно-експресивні елементи, акумулює в собі інші процеси та їхні властивості: сприймання, емоційність, естетичні судження, уяву та фантазію молодших школярів.

Ключові слова: *асоціація, асоціативне мислення, синестезія, художньо-творча синестезійність, молодші школярі.*

Підвищення інтересу до проблеми синестезії, поява значного числа робіт, присвячених вивченню різних форм синестезійності, які проявляються, насамперед, у художній культурі, вказує на необхідність переходу від накопичення та осмислення наукового досвіду до виявлення концептуальних засад та значення її ролі в сучасній науці.

Трансформаційні зміни системи національної освіти потребують, зокрема, радикального перегляду змісту і методів естетичного виховання учнів. З огляду на це особливої значущості набуває питання розвитку особистісних якостей молодших школярів, однією з яких є здатність до асоціативного мислення. Повноцінне сприйняття світу та осягнення цінностей мистецтва не відбувається без розвиненого у молодших школярів асоціативного мислення, без якого неможливий процес розвитку художньо-творчої синестезійності, формування системи естетичних поглядів і переконань молодших школярів. Актуальність проблеми вимагає створення таких методів сприйняття музики, які

дозволять створювати умови для формування навичок побудови асоціацій у розвитку художньо-творчої синестезійності молодших школярів.

Свій розвиток ідея синестезійності отримала у працях Л. Беляєвої, О.Болотової, О. Лупенко, А. Томашевої. Була розроблена психотехніка розвитку музичного слуху М. Карасьова, методика синестезійного музично-естетичного виховання Н. Коляденко, методика кольорово-музичного сприйняття В. Богданова, у якій синестезія розглядається як здатність співвіднесення емоційного змісту музики з емоційною виразністю кольору як однієї з найважливіших його характеристик. Неабияке значення для вивчення феномена синестезії в галузі естетики та мистецтвознавства мають праці Б. Галеева, який відносить це явище до особливих форм невербального метафоричного мислення, пов'язаного з асоціативними процесами [1, с.37].

Асоціацію як процес активної уяви розглядав у своїх працях Т. Рібо. Запропонований ще Дж. Локком термін «асоціація» став головним в цілому ряді концепцій і шкіл, які об'єднали праці філософів (Т. Гоббс, Р. Декарт) і психологів (А. Бен, Г. Спенсер, З. Фрейд). Р. Немов описує асоціацію як основу пам'яті і розглядає прийоми запам'ятовування, які засновані на асоціаціях [2, с. 87]. У музичній психології обґрунтування асоціативності музичного мистецтва дали Д. Кірнарська, В. Петрушин, В. Остроменський, В. Медушевський. Слід звернути увагу на те, що, автори багатьох програм і методик з музичного мистецтва (Д. Кабалевський, Л. Школяр, Е. Критська, В. Коен, С. Рігіна, Т. Тютюнникова, В. Алеева та ін.) спираються на асоціативність музики.

Художньо-образне мислення як мислення в образах розглядає Ю. Гусев, підкреслюючи важливість образного компоненту у структурі мисленнєвого процесу [6, с. 119]. Мислення образами виступає специфічним аналогом об'єктивної дійсності: за своїм змістом – це відображення об'єктивної діалектики, за формою – усі явища зображуються як явища життя.

Мета статті – узагальнюючи визначені теоретичні положення, охарактеризуємо асоціативне мислення у розвитку художньо-творчої синестезійності молодших школярів.

Образність музичного мистецтва дозволяє в рамках музичного твору говорити не тільки про розвиток чутливості і емоційної чуйності дитини, але і про побудову відповідних асоціацій. Асоціативне мислення лежить в основі гнучкості, креативності мислення та компетентності особистості. Поняття «асоціація» зустрічається в психології пам'яті, уяви, мислення і об'єднує всі психічні пізнавальні процеси в єдиний комплекс. Це означає, що асоціативність як зв'язок між предметами і діями, символами і відчуттями, що супроводжують ці предмети, є характерною рисою психіки людини. Розвиток асоціативного мислення засобами сприйняття музики в молодшому шкільному віці заснований на наступних вікових особливостях:

- увага тісно пов'язана з емоціями і почуттями дітей;
- умова розвитку уяви – включення в художньо-творчу діяльність;
- практично дієвий і чуттєвий аналіз переважає в молодшому шкільному віці;
- встановлення асоціацій за суміжністю є для молодших школярів природним процесом [2, с. 93].

Всі ці особливості вікового розвитку можуть бути використані вчителем музичного мистецтва, тому що емоційна захопленість дітей в процесі слухання музики розвиває їхні інтелектуальні здібності.

Аналіз робіт провідних учених з даної проблематики (А. Юсфін, Д. Кірнарська та ін.) переконує в тому, що повноцінне сприйняття музики вимагає роботи асоціативної, рухової, слухової і логічної пам'яті. Це положення конкретизується у таких положеннях:

- процес сприйняття музики передбачає роботу інтуїтивного, логічного, практичного, теоретичного, образного, асоціативного мислення;
- взаємозв'язок органів почуттів у процесі сприйняття стимулює роботу уяви;
- процес сприйняття музики стимулює роботу «лобової площини» головного мозку, яка відповідає за кодування інформації в мовній формі, тому сприйняття (слухання) музики розвиває навички побудови асоціативних ланцюжків [6, с. 59].

Таким чином, були виявлені фактори, які сприяють інтелектуальному розвитку учнів у процесі сприйняття музики, оптимізують процес навчання. Повноцінне сприйняття музичного мистецтва неможливе без розвитку асоціативного мислення як складової художньо-творчої синестезійності молодших школярів.

За визначенням С. Казакової [3, с. 14]; весь спектр асоціацій можна розділити на чотири блоки, а саме:

- блок розумового орієнтування;
- блок аудіального розвитку;
- блок емоційного розвитку;
- блок творчої спрямованості.

Так для розвитку першого блоку асоціацій пропонуємо завдання – «Інтелектуальна зарядка».

У серії завдань на кмітливість і креативність молодших школярів передбачається: прослуховування музичних творів і виділення загальних та різних ознак у порівнянні між собою; виявлення логіки розвитку музичного твору, спостереження за ходом думки композитора; виконання твору зі зміною його настрою чи характеру. В ході проведення даного типу завдань пропонується не тільки знайти подібні та відмінні ознаки творів, а й охарактеризувати їх. Спочатку дані характеристики пропонуються вчителем для збільшення словникового запасу учнів. У міру вербального розвитку молодші школярі все менше потребують допомоги старших.

Виконання іншого завдання передбачало вміння підібрати якомога більше музичних аналогій до зображень різних за складністю, формою і кольором фігур – «хмар», «тіней», «плям фарби». Ще один варіант передбачав прослуховування двох різнохарактерних музичних творів і підбір до них характеристик-синонімів або порівнянь. Асоціювання двох різних предметів за схожими якостями. Завдання на логіку і вербальну активність розвивають у молодших школярів вміння знаходити причинно-наслідкові зв'язки, міркувати, правильно формувати власні думки. Завдання ускладнювалося тим, що учнів просили скласти не просто сюжет, а музичну казку за типом «розповідь по ланцюжку». Метод «Ланцюжок» допоможе логічно побудувати виклад власних думок. Для розгорненої розповіді необхідно не забути відповісти на питання «Де? Коли? Куди? Звідки? Чому? Навіщо? і як?».

Завдання до другого блоку – «Аудіальний контакт» – розвивають увагу і пам'ять учнів, вміння прислухатися до себе, до навколишнього світу, вміння «слухати» і «чути» музику. Згідно даної методики, діти вчилися прислухатися не тільки до звуків навколишнього світу, а й до власних відчуттів. Поступово, крім фізіологічних відчуттів, звертати увагу на відтінки свого настрою. В кінці дослідження молодші школярі передавали цілі комплекси почуттів і емоцій, викликаних обставинами, або музичними творами, тобто ділилися більш глибокими внутрішніми переживаннями. Метод «Словник» сприяв розширенню активного словникового запасу школярів.

Завдання третього блоку – «Емоційний калейдоскоп» – спрямовувалися на розвиток емоційно-чуттєвої сфери молодших школярів: вміння диференціювати власні емоційні стани; виявляти зв'язок з різними видами мистецтв; порівнювати життєві емоції з художніми. У завданнях на співвідношення життєвих і художніх емоцій учням пропонувалося прослухати два різнохарактерних твори, а потім співвіднести їх з власним емоційним станом і вибрати найбільш відповідний своєму настрою. При повторному слуханні – висловити свій настрій в кольорі, лінії, елементах орнаменту, порівняти власні переживання з втіленнями в музиці і малюнку. Метод «Фотографія» дозволяє в ході сприйняття інтуїтивно відобразити в малюнку співзвучні музиці зорові образи. Розповідаючи про них, учні пов'язують новий стан з уже пережитим спектром почуттів, що сприяє розумінню музичних творів. Для того щоб учні найбільш тонко змогли відчутти образи музичного твору, також використовували метод пластичного інтонування. Реалізація методу дозволяє молодшим школярам не тільки описати музичні образи, але побачити і відчутти, як в процесі розвитку музики змінюється характер пластичного жесту. У процесі

цього завдання учням пропонувалося побудувати взаємозв'язок між словом, жестом і почуттями. Такі завдання розвивають асоціативне та художнє мислення, творчу синестезійність молодших школярів.

Завдання четвертого блоку – «Творчий марафон» – розвивають розумову гнучкість мислення у молодших школярів, їх пошукову і вербальну активність через уміння переключатися з одного виду діяльності на інший; формують навички висловити у вербальній формі своєї думки, вміння мобілізувати в потрібний момент свою увагу і пам'ять. У цей блок були включені завдання на темброве, ритмічне, пластичне, мелодійне і вербальне фантазування. Розвитку тембрового фантазування сприяли завдання, в яких було необхідно: визначити тембр голосу або музичного інструменту; створити темброві імпровізації на тему природи; скласти казку, викладаючи хід подій та імітуючи голоси героїв. Таким чином, більшість творчих розвиваючих завдань пов'язані з асоціацією. Застосування творчих завдань, спрямованих на розвиток асоціативного мислення, можна побачити в різних програмах і методиках.

Наприклад, в концепції Д. Кабалевського для розвитку асоціативного мислення учнів в темах «Музика і література» та «Музика і живопис» розкриваються взаємозв'язки між музикою і живописом, орієнтуючи педагога на розвиток уяви та синестезійності молодших школярів. Методи організації сприйняття повинні бути спрямовані на створення взаємозв'язків між слуховими і зоровими образами. Завжди доречно запитання: «Які кольори вам будуть потрібні, щоб зобразити свій настрій?». Самостійна робота в групах може допомогти знайти аналогії між образотворчим і музичним твором мистецтва. Обговорення в командах стане для учнів захоплюючою формою брейн-стормінга. Робота в групах дозволяє кожному школяру висловити свою думку, а з безлічі суджень вибрати мальовничу картину, яка максимально схожа, співзвучна за настроєм музичному твору.

Ефективність застосування даних методів, спрямованих на розвиток асоціативного мислення як складової художньо-творчої синестезійності молодших школярів, була підтверджена в ході педагогічного експерименту в ЗОШ № 146 м. Києва.

Таким чином, художньо-творча синестезійність є здатністю співвідносити образи різних модальностей сприйняття (слухові, зорові, дотикові та ін.) і утворювати ціннісні художні асоціації – «базові елементи» нових художніх об'єктів. Особливість слухання музики молодшими школярами визначається цілісним сприйняттям твору, усвідомленням його характеру, заснованим на музичних і поза музичних асоціаціях та диференційованих засобів музичної виразності. Визначені блоки завдань допоможуть розвивати у молодших школярів творчу уяву, фантазію, асоціативність та гнучкість мислення, естетичні судження та смаки, креативність та художньо-творчу синестезійність.

У перспективі науково-практичних розвідок вважаємо актуальним подальше дослідження зв'язків музичного мистецтва з іншими видами мистецтв і розробка інтегрованих технологій викладання музичного мистецтва у загальноосвітній школі.

Література

1. Галеев Б.М. Синестезия и музыкальное пространство. Музыка – культура – человек: сборник. – Вып. 2. – Свердловск: УрГУ, 1991. – С.36–43.
2. Зеленина Е.О. Синестезия как проблема педагогики музыкального воспитания и образования: развитие слухо–зрительных интермодальных ассоциаций: сборник. М., 2010. – 87 с.
3. Казакова С.В. Творческие задания на уроке музыки / С. Казакова // Искусство в школе. – 2006. – №2. – С. 14-17.
4. Ленский Г.С. Изобразительное искусство в системе начального образования. Вопросы художественного развития школьников на занятиях изобразительным искусством. – М: АПН СССР, 1981. – 328 с.
5. Лукьянец Н.Г. Интеграция цвета и музыки в цветомузыку, её восприятие. – М: КИиЭУ, 2006. – 269 с.
6. Томашева А.А. Развитие синестезии у детей в учебном процессе музыкальной школы. Ценностно–смысловые ориентации и стратегии управления развития

образовательных учреждений: материалы всерос. науч.-практ. конф. «Четвёртые Чередовские чтения», 29 октября 2006 г. Омск: ОмГПУ, 2006. – С. 118–147.

7. A. Gunnar Asgeirsson, M. Nordfang, T. Alrik Sørensen Components of Attention in Grapheme–Color Synesthesia: A Modeling Approach. PLoS Hyperlink "<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0134456>" ONE. Science. – 2015. 10 (8). – p 179. doi: 10.1371/ Hyperlink «<http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0134456>» journal.pone

The paper deals with actualization of artistic and creative synaesthetic perception of elementary schoolchildren in theory and in artistic practice of pedagogical education. The phenomenon and process of development of associative thinking as a component of artistic and creative synaesthetic perception of elementary schoolchildren is considered. In particular, attention is focused on methodical techniques and task blocks for the development of artistic and creative synaesthetic perception. Associative thinking has a synthetic character and embraces analytical and emotionally expressive elements, accumulates other processes and their properties: perception, emotionality, aesthetic judgments, imagination and fantasy of elementary schoolchildren. The study concluded that the development of associative thinking affects the emotional sphere, promotes studying of the language and means of various arts, stimulates artistic and creative synaesthetic perception and self-expression of elementary schoolchildren. Therefore, artistic and creative synaesthetic perception acts as a special form of non-verbal metaphorical thinking, which is related with associative processes.

Keywords: association, associative thinking, synesthesia, synaesthetic perception, artistic and creative synesthetic perception, elementary schoolchildren.

УДК 37.016:78-053.6

Гусаченко О. П.

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДЛІТКІВ

В статті розглядається сутність та зміст творчого потенціалу особистості в різних аспектах. Вказано основні форми буття, окреслено найважливіші якості та властивості, що становлять основу творчого потенціалу підлітка з урахуванням вікових особливостей та закономірностей вияву творчого потенціалу в підлітковому колективі. Зазначено об'єктивні умови і суб'єктивні фактори, які детермінують процес формування, розвитку і реалізації творчого потенціалу підлітка в суспільно-культурному середовищі. Відмічено відносну оригінальність і новизну підліткової творчості.

Ключові слова: творчий потенціал, сутність, зміст, музичне навчання підлітків, вікові особливості, творчість.

Динаміка суспільних процесів спонукає замислитися над одним з пріоритетних напрямків реформування шкільної освіти – проблемою формування всебічно розвиненої творчої особистості учня, який буде здатний вчитися і самовиражатися впродовж життя. Освіта не просто закладає загальнокультурну грамотність дитини, але й має допомогти оволодіти навичками критичного мислення, творчого підходу, ініціативності, які супроводжуватимуть її на всіх подальших етапах життєдіяльності, а також підготувати індивіда, майбутнього члена суспільства, спроможного переходити від однієї соціальної позиції до іншої.

Найбільш доречно проблема постає в підлітковому віці, оскільки в цей період цінності, які закладені раніше, отримують свою дієву перевірку, набувають більш чіткого вигляду і усвідомлюються ті основи, на яких будується ціннісно-моральний стрижень особистості вихованця в його подальшому житті.

Підлітковий вік характеризується особливим етапом розвитку самосвідомості особистості, найбільш складним перебігом процесу соціалізації, під час якої відбувається